

Makale Geliş Tarihi: 13.03.2018
Kabul Tarihi: 11.04.2018

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSU VE PARASALCI YAKLAŞIM

Dr. Öğr. Üyesi Süreyya BAKKAL
Namık Kemal Üniversitesi,
sbakkal@nku.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Muharrem BAKKAL
Namık Kemal Üniversitesi,
sbakkal@nku.edu.tr

Öz

Ödemeler dengesinin sağlanıp sağlanmadığı ülkelerin ödemeler bilançosu incelenerek anlaşılabilir. Ödemeler bilançosu bir ülke ekonomisinin faaliyetlerinin en önemli göstergeleri arasında olup bir ayna gibidir. Hükümetlerin uyguladıkları çeşitli ekonomi politikaları dış ödemeler bilançosunu doğrudan etkiler. Eğer bir ülkede açık ya da fazla varsa bu durumun giderilmesi gerekir. Zira dış açıklar ülkenin döviz rezervlerinin azalmasına ve dış dünyadan kredi temin etmesinde itibarının düşmesine neden olur. Ödemeler dengesinin kronik olarak fazla vermesi ise ülkelerde enflasyona neden olurken diğer yandan ilgili ülkenin sürekli fazla vermesi ilişkide bulunduğu diğer ülkelerin açık vermelerine neden olduğu için uluslararası ticareti bozucu etki yapar. Dış ödemeler bilançosu iki mekanizma sayesinde dengeye gelir. Bunlardan birincisi otomatik denkleştirme mekanizmasıdır. İkincisi hükümet politikaları ile bilançoju denkleştirme mekanizmalarıdır. İlave olarak 1970'li yılların başında devreye giren bir yaklaşım daha vardır ki bunun adı da parasalci yaklaşımdır. Bu düşüncenin temel dayanağı para arzı ya da para talebindeki aşırılıktır. Bu aşırılık ekonomideki mal ve hizmetlerin üretimini ve tüketimini tahvil, hisse senedi gibi varlıkların borç alınma ya da verilmesini etkileyerek millî gelir ve genel harcama düzeyinde değişmelerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla bu yaklaşımda temel vurgu ödemeler bilançosunun belirli bir hesabı üzerine değil bütün hesapları üzerine yapılmaktadır. Bu düşüncenin savunucuları ödemeler dengesi açık veya fazlalarını parasal bir olgu olarak düşünürler.

Anahtar Kelimeler: Ödemeler dengesi, parasal yaklaşım, enflasyon, dış açık ve dış fazla

MONETARIST APPROACH TO THE BALANCE OF PAYMENTS

Abstract

The balance of payments of countries can be determined by examining the balance of payments of countries. Balance of payments is among the most important indicators of the activities of a country's economy and is like mirrors. Various economic policies imposed by governments directly affect balance of payments. If a country has an open or close position in its balance of payments, this situation must be remedied. Balance of payment deficits reduce foreign exchange reserves, cause borrowing from abroad and cause a country to lose its credibility. Chronic surpluses in a country's balance of payments do not only cause inflation in the country but also has a disruptive effect on international trade since it makes trade partners to carry open position in their balance of payments. The balance of payments is balanced by mainly two mechanisms. The first of these is the automatic equalization mechanism. The second is the mechanisms of balancing by government policies. In addition, there is another approach that was introduced at the beginning of the 1970's, which is a monetary approach. The mainstay of this thinking is the excess in money supply or money demand. This excess will result in changes in the level of national income and general expenditure by affecting the consumption and production of goods and services and the borrowing or lending of assets such as bonds and shares in the economy. Therefore, the main emphasis in this approach is on all items of balance of payments, not on a specific item. The defenders of this approach assume deficit or surplus in balance of payments as a monetary phenomenon.

Keywords: Balance of payments, monetary approach, inflation, external deficit and surplus

Giriş

Ödemeler bilançosu ülkede yaşayanlarla diğer ülkelerde yaşayanlar arasında belirli bir dönemde bir yıl veya üç aylık dönemlerde yapılan ekonomik işlemlerin tamamını sistematik ve özet olarak sunan ve gösteren bir tablodur. Ödemeler bilançosunun dengede olması ülkeye giren ve çıkan döviz tutarının birbirine denk olması demektir. Bilanço mantığı açısından bakıldığında mal ve hizmet ticaretinin hesaplarının tutulduğu cari işlemler bilançosunun açığı ile sermaye hareketlerinin izlendiği sermaye hesabı bilançosunun fazlasının ya da eksiğinin birbirine eşit olması dengeyi ifade eder.(Berber, 2016: 351) Bu bilançonun kullanılmasının amacı ülkeyi yönetenlere ülkenin uluslararası ekonomik işlemleri ve bu işlemler sonucunda bilançonun ait olduğu dönemle ilgili ortaya çıkan değişiklikler hakkında özet bilgi sağlamak ve bu bilgi sayesinde ülkede para ve maliye politikalarının uygulanmasını, yenilerinin

oluşturulmasını, dış ticaret politikalarının değerlendirilmesini ve uygun bulunursa yeniden biçimlendirilmesini sağlamaktır. Bir ülkede yerleşiklerin dış aleme ödeme yapmasını gerektiren işlemler ödemeler dengesinde negatif (-) işaretle yer alır. Buna karşılık dış alemden ülkede yerleşiklere ödeme yapılmasını gerektiren işlemler ödemeler dengesinde pozitif (+) işaretle yer alır. (Ünsal, 2017: 153) Ülkede gerçekleşen dış ekonomik işlemlerin tamamı ortaya çıkan sonuca göre bilançoya borç veya alacak olarak işlenir. Ödemeler bilançosunun borç tarafına ülkenin mal varlığını arttıran işlemler ile ülkede yaşayanlar aleyhine ancak yabancı ülke sakinleri lehine parasal bir sonuç doğuran işlemler kayıt edilir. Bilançonun alacaklı tarafına ise ülkenin mal varlığını azaltan işlemler ile ülke sakinleri lehine ancak yabancı ülke sakinleri aleyhine parasal bir sonuç yani ülkeye hak yabancı ülkeye yükümlülük doğuran işlemler kayıt edilir. Ödemeler dengesinde aranan üç temel unsur vardır. Bunlardan birincisi, ödemeler dengesinin kapsamının yurt içi ve yurt dışı reel kesim ve finans sektörünün işlemlerini kapsayacak şekilde geniş olmasıdır. İkincisi ödemeler dengesindeki verilerin şeffaf olması yani ödemeler dengesi kalemlerinde yer alan bütün verilerin ya da onlarla ilgili rakamların nereden nasıl hangi biçimde alındığının net olarak bilinmesidir. Üçüncüsü ödemeler dengesinin uluslararası ölçütlere uygun olarak hazırlanmasıdır. (Erçel,1998: 3-4) Uluslararası ticaretten doğan her işlem çift yanlı kayıt yöntemi ile işlenir. Çift yanlı kayıt yönteminde bir uluslararası ticari işlem nedeniyle bir hesabın borçlandırılması durumunda aynı miktar kadar bir başka hesabın alacaklandırılması mantığı vardır. Sonuçta ödemeler dengesinin borcu ile alacağı arasında muhasebe anlamında denklik daima sağlanır. (İşgüden, Akyüz, 1990: 60) Ödemeler bilançosunda görülen, herhangi bir andaki açık veya fazla ülke ekonomisini etkilemektedir. Bu nedenle dengede olması istenmektedir. Ödemeler bilançosunda görülen herhangi bir olumsuzluk halinde uluslararası sermaye harekete geçmekte, ülke içindeki faiz oranlarında, dolaşımda bulunan para miktarında değişimler olabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı farklı zaman ve koşullarda ödemeler bilançosunda görülen bu bozulmalara karşı tekrar yeni ve dengeli bir durumun elde edilmesi için ortaya konulan farklı yaklaşımlardan yararlanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan en sonuncusu, parasalci yaklaşımdır. Ülke de ekonomi yönetimini üstlenen kişiler, bu yaklaşımlardan konjoktüre uygun olarak en doğrusunu seçme hakkına sahiptirler. Her bir yaklaşımın, kendine özgü ülkede uygulanan makroekonomik politikanın getirdiği sonuçlara göre ortaya çıkardığı sorunlar vardır. Makro iktisat alanında akademik olarak genellikle yüksek lisans ve doktora tez konularına

temel teşkil eden parasalcı yaklaşımda, çalışma alanımızı dış ödemeler bilançosuna ilişkin parasalcı yaklaşımın etkilerini inceleyerek, ortaya çıkan bulguları değerlendireceğiz. Parasalcı ekol, ekonomik ilişkilerdeki para miktarını vurgulayan “Milton Friedman, H.G. Johnson, Jacop Frenkel, Mordechai, Kreinin, Lawrence Officier, L. Yeager ve Stephan Mage”dir. Bu yaklaşım, klasik kuramı tamamlayan bir yaklaşımdır. Ancak fiyat ve gelirdeki ayarlamaları ön planda tutan, çizgi üstü işlemlere yönelmeyip parasal işlemlere yani çizgi altı işlemlere yönelmiş bulunan bir yaklaşımdır. Para arzı ile para talebi arasında ortaya çıkan dengesizlikler, ödemeler bilançosu dengesizliğinin kaynağıdır. Para talebi büyük ise ülke içine para akacak tersi durumda ise ülkeden dış ülkelere para akarak denge sağlanacaktır. Ödemeler bilançosunda parasal yaklaşım iki temel ampirik varsayıma dayanır. Birincisi istikrarlı bir para talebi fonksiyonunun varlığı ve ikincisi de para arzının para talebinden bağımsız, para otoritesinin kontrolünde olan bir büyüklük olmasıdır(Johnson,1977:255-6). Yani Merkez Bankalarının Bağımsız olmasıdır. Ödemeler bilançosunda görülen herhangi bir olumsuzluk halinde uluslararası sermaye harekete geçmekte, ülke içindeki faiz oranlarında, dolaşımında bulunan para miktarında değişmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Beklenmeyen bu değişimlerin ülkedeki makroekonomik istikrarı bozacak bir boyutta tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarma ihtimali varsa ülkenin menfaatine ekonomi yöneticilerinin müdahale etme hakkı vardır.

1. ÖDEMELER BİLANÇOSU NE DEMEKTİR?

Ülke sakinleri ile diğer ülke sakinleri arasında belirli bir dönemde yapılan ekonomik işlemlerin bütününe sistematik ve özetlenmiş bir biçimde gösteren hesap tablosudur. Günümüzde ödemeler bilançosu IMF'nin onaylamış olduğu aktif pasif yaklaşımına göre düzenlenmektedir. Uluslararası işlemler şu kurallara uygun olarak kayıt edilmektedir. Bir ülkede yaşayan kişi ve kurumların maddi, maddi olmayan ve finansal varlığını arttıran her işlem ödemeler bilançosunu borçlandırırken, azaltan her işlem bilanço alacaklandırır. Yükümlülüğü arttıran işlemler ödemeler bilançosunu alacaklandırırken, azaltan işlemler borçlandırır. Ödemeler bilançosu varlıklarından birindeki artışa karşılık öteki varlık ya da varlıklarda eşit miktarda bir azalma veya bir ya da daha fazla yükümlülükte bir artış gerçekleşmek zorundadır. Ödemeler bilançosu yükümlülüklerinden birindeki artışa karşılık bir başka yükümlülükte bir azalma ya da bir ya da daha fazla varlıkta bir artış ortaya

çıkmalıdır. (İçöz, 1995: 115) Ödemeler bilançosunun temel hesap grupları aşağıda sıralanmıştır.

1.1. Cari işlemler Hesabı: Ülkenin mal ve hizmet hareketlerinin yani ithalat ve ihracatının izlendiği bir hesaptır. Bu hesaplar:

- a) **Mal Ticareti Hesabı:** Her türlü malın ihraç ve ithalinden doğan işlemler sayısal olarak bu hesaba kayıt edilir. Bu hesabın borç ya da alacak farkına artı veya eksi simgesi ile dış ticaret dengesi denir. Mal hareketlerini gösteren bu hesap ödemeler bilançosu içinde oransal olarak %35 ya da %50 ile en çok yer tutan kalemdir. (İşgüden, Akyüz, 1990:60)
- b) **Uluslararası Hizmetler Hesabı:** Hizmet sektörünün uluslararası pazarda dolaşımını anlatır. Hizmet ithal ve ihracına görünmez ticaret de denir. Hizmet ithal ve ihracından doğan ödeme akımları bu hesap kalemleri içinde izlenebilir. Ayrıca dış turizm uluslararası taşımacılık, royalti ödemeleri (Lisans ve patent hakları gibi fikri mülkiyet hakları için yapılan ödemeler), uluslararası bankacılık sigortacılık ve net yatırım gelirini kapsar. Döviz girişleri artı işaretli çıkışlar ise eksi işaretlidir. Net yatırım geliri bizim dış ülkelerdeki tahvil ve hisse senedi gibi varlıklarımızdan elde ettiğimiz faiz ve kar ile yabancı ülke sakinlerinin bizim ülkemizdeki varlıklarından elde ettikleri faiz ve kar arasındaki farktan oluşur. Devletin dışarıdan aldığı borçlara ödediği faizler döviz çıkışına neden olduğu için cari işlemler hesabının hizmet ticareti hesabına eksi işaretli olarak kaydedilir. (Bocutoğlu, 2014: 422-423) Bir önceki hesapla bu hesabın toplamı cari işlemler hesabı dengesini verir.
- c) **Sermaye Hesabı:** Ülkede yaşayanlarla yabancı ülkelerde yaşayanlar arasındaki uzun ve kısa süreli sermaye yatırım ve kredi akışının izlendiği hesap türüdür. Uzun süreli sermaye hareketlerinden kasıt süresi bir yıl veya daha fazla zaman dilimini kapsayan sermayenin uluslararası dolaşımıdır. Bu şekildeki sermayelerini uluslararası dolaşıma açan kişilerin amacı, ülkelerarası yüksek kar oranından yararlanmak, faiz oranından yararlanmak, ülkeler arası ticareti engelleyen veya sınırlayan unsurları yok

etmek ya da yabancı hammadde kaynaklarına daha kolay ulaşmak gibi nedenler olabilir. Kısa süreli sermaye hareketlerinden kasıt ise vadeleri bir yıldan küçük sermayenin dolaşımıdır. Ülkeler arası faiz farkları ve döviz kuru farklarından yararlanmak istemektedirler. Yatırımları özel portfolyo yatırımları resmi sermaye işlemleri gibi uzun vadeli sermaye ile kısa vadeli sermaye ödemeler bilançosunun sermaye hesabında yer alırken, uzun ve kısa vadeli sermayeden elde edilen faiz ve kar payları ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabı içindeki hizmet ticareti hesabına kayıt edilir.

Benzer şekilde devletin dış ülkelerden aldığı borç ana paraları döviz girişine yol açtığı için sermaye hesabına artı işareti ile borçların faiz ödemeleri döviz çıkışına yol açtığı için cari işlemler hesabının hizmet ticareti hesabına eksi işaretli olarak kayıt edilir (Bocutoğlu, 2014: 423).

- d) **Rezerv Hareketleri Hesabı:** Ülkenin dış ödemelerinde kullanabileceği ödeme araçlarının tümüne rezerv adı verilir. Bir ülkenin rezervleri altın stokları, konvertibl paralar ya da Uluslararası Para Fonu'ndan temin ettiği kaynaklardan oluşur. Bu hesap ülkenin resmi kuruluşlara olan borçlarında ve ülkenin rezerv aktiflerinde (varlıklarında) bir yıl içinde ortaya çıkan gelişmeyi takip etmeye yarayan bir hesaptır. Resmi rezervler hesabı merkez bankalarının piyasalara müdahale etmek için gerçekleştirmiş olduğu döviz alım ve satımı sonucunda ülkenin resmi rezervlerinde ortaya çıkan net değişmeyi gösterir (TCMB, 2005: 2).

Çizgi üstü işlemler olarak isimlendirdiğimiz bu hesaplar otonom işlemler olarak anılır. Çizgi altındaki işlemler ise karşılayıcı işlemler olarak ülkenin uluslararası likidite durumundaki artış ve azalışları gösterir. Buna göre dış ödemeler dengesindeki bir açık otonom işlemler grubunda ülkenin dışa yaptığı ödemelerin ülkenin dışardan sağladığı ödemeleri aştığı anlamına gelir. Bu açıkların geçici ve temel dengesizlik olarak iki çeşidi vardır. Geçici olanlar konjonktürden kaynaklanan sebeplerle ortaya çıkarken temel dengesizlik kronik bir nitelik taşır. Gerçekten de dış ödemelerde dengesizlik denildiğinde anlaşılan budur. Kronik veya temel dengesizlik genellikle ülkedeki yapısal bozukluklardan, enflasyondan

ya da ona bağılı olarak sabit kur sistemi uygulayan ülkelerde ulusal paranın aşırı değerlenmesinden kaynaklanır. Bir ülkede ve bu ülke ile ticaret yapan diğer ülkelerde reel arz ve talep koşullarında geçici olmayan değişimler, uluslararası ticarete kaymalar, teknolojik ilerlemeler, tüketici tercihlerinde süregelen değişimler ve diğer değişimler (örneğin, yeni sanayi dallarının gelişmesi) sonucu ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün giderek kaybolması, uluslararası ticareti engelleyici ve ulusal üretim sektörlerini koruyucu önlemlerin alınması, dengesizliği doğuran önemli etkenler arasında yer alır(Öksüz,1980: 8-12).

2- DÖVİZ KUR SİSTEMLERİNİN ETKİSİYLE OTOMATİK DENGİNİN SAĞLANMASI

Sabit Kur sistemi: döviz fiyatlarının oluşumunda piyasa etkisinin, tamamen yok sayıldığı, hükümetin verdiği kararlar ile döviz kur fiyatlarının belirlendiği sistemdir. Bu sistem Türkiye’de 1980 yılına kadar geçerli olmuş; 24 Ocak 1980’den sonra yerini esnek kur sistemine bırakmıştır. Sabit kur sisteminde ödemeler dengesi, iki etki üzerinden değerlendirilmektedir.

2.1. Sabit Kur Sisteminde Otomatik Dengeleme Mekanizması: Sabit kur sisteminde otomatik dengeleme mekanizması iki etki üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri gelir etkisi diğeri ise fiyat etkisidir. Fiyat etkisi klasik iktisatçıların kabul ettiği bir yaklaşımdır. Klasiklere göre ekonomi daima tam istihdam denge düzeyindedir.

Bunu sağlayan unsur insanların emeklerinin karşılığı olan ücretle mal ve hizmetlerinin fiyatlarının aşağı ve yukarı doğru esnek olmasıdır. Bu klasik miktar teorisinin tabii bir sonucudur. Ancak günümüz koşullarında fiyat ve ücretlerin aşağı doğru esnek olması neredeyse imkânsızdır.

Bu yüzden fiyat etkisi dış dengenin sağlanmasında yok denecek kadar az bir role sahiptir. Hal böyle olunca fiyat değişmelerinin yerini reel gelir ve istihdam hacmindeki değişimler alacak, böylece otomatik dengeleme mekanizması gelir değişimleri yoluyla sağlanabilecektir. Gelirin otomatik dış dengeyi sağlama mekanizması açık ekonomilerde uygulanan Keynesyen çoğaltan mekanizmasının işleyişiyle açıklanabilir. Açık ekonomilerde $Y = C + I + X - M$ olduğundan, tüketim harcamalarındaki (C) ve yatırım harcamalarındaki (I) otonom değişimler gibi, mal ve hizmet ihracatındaki (X) ve mal hizmet ithalatındaki (M) otonom değişimlerde milli gelir üzerinde çoğaltan etkisi yapacaktır. Biliyoruz ki ithalatta da artış ya da azalış ithalatın da artmasına ya da azalmasına

yol açacaktır. Böyle olunca da, dış dengesizlikler C, I, X, M de otonom değişmelere ve böylece gelir değişmelerine yol açacak, gelir değişmeleri de X-M kanalıyla dış dengeyi olumlu yönde etkileyecektir. Fiyat ve gelir etkisi tek başlarına ve birbirlerinden bağımsız işlemezler, genellikle iç içe geçmiş bir şekilde hareket ederek dengelenme sürecinde birlikte rol oynarlar. Sabit kur sisteminde ihracat gelirleri azalan ülkeler ulusal paralarında ortaya çıkan artış eğilimini kırmak için devalüasyona giderler. Bir ülkenin ulusal parasının değerini diğer ülke paraları karşısında resmi bir kararla aşağı düşürmesi devalüasyon kavramı ile ifade edilir. Bunun tam tersi ulusal paranın aşırı değer kaybetmesi sonucu alınan revalüasyon kararıdır. Ulusal paranın diğer ülkeler karşısındaki değerinin resmi bir karar ile artırılması revalüasyon kavramı ile ifade edilir. (Orhan ve Erdoğan, 2013: 550)

2.2. Esnek kur sisteminde otomatik dengeleme mekanizması: Esnek kur sisteminde döviz kurunun değeri piyasalarda döviz arz ve talebinin seyrine göre otomatik olarak belirlenir. Herhangi bir dış dengesizlik durumunda döviz kurunda ortaya çıkan değişimler dış dengeyi otomatik olarak sağlar. Sabit kur sistemi ile aralarındaki fark ise; sabit kur sisteminde fiili dengesizliklerin ortadan kalkması şeklinde işleyen sistem, esnek kur sisteminde potansiyel dengesizliklerin giderilmesi şeklinde bir işlev kazanmaktadır. Yani sabit kur sisteminde resmi kuruluşların kura devalüasyon ve revalüasyon şeklinde yaptıkları müdahaleler esnek kur sisteminde yoktur. (Orhan, Erdoğan, 2013: 554) Fiili dış dengesizliğin görülmediği esnek kur sisteminde, dengelenme mekanizması açısından problem, dengelenmenin etkinliği, yan etkileri ve sağlanan dengenin kararlı olup olmaması konularında ortaya çıkmaktadır. Yani, sabit kur sisteminde tam olmayan dengelenmeye karşılık, esnek kur sisteminde, kur dalgalanmalarının sürekli ve büyük miktarlarda ortaya çıkması, otomatik dengelenmenin tam olmasının ekonomiye yüklediği maliyet şeklinde ağır bir yük olarak ortaya çıkabilecektir.

3. PARASALCI YAKLAŞIMDA DIŞ ÖDEMELER DENGESİNİN SAĞLANMASI

Parasal yaklaşım kavramı, ekonominin genelinde ortaya çıkan değişmelerin ve politikaların dış ödemeler dengesi üzerindeki etkisini inceleyen çok farklı yöntemler arasında son yıllarda en çok taraftar bulan yöntemdir. İçeriği klasik iktisat görüşüne çok uygundur. Kavramın parasal olarak nitelendirilmesinin nedeni, ödemeler dengesi teorisinde fiyat ve gelirdeki ayarlamaları ön planda tutan ve çizgi üstü işlemlere yönelmeyip çizgi altı işlemlere yani moneter veya parasal

işlemlere yönelmiş olmasındandır. Bu yaklaşım ödemeler dengesindeki çeşitli hesapları ülkenin dış dünyaya açılan pencereleri olarak değerlendirmektedir.

Ödemeler dengesinde parasal yaklaşım kuramı, David Hume'a göre dek geriye giden ve bir stok değişkeni olarak, para ankesleri reel değerindeki ayarlamaların dış dengeyi sağlamada çok önemli olduğunu dolayısıyla fiyat-para-akım mekanizması çerçevesinde ifade edilen, klasik düşünceye geri dönüşü simgeler.

Bu geri dönüşün mimarları, Chicago Okulunun hocaları, Robert Mundell ve Harry Johnson ve onların öğrencileridir. (Savaş, 1986: 279) Hume'nun analizinde para talebi fazlası veya para arzı fazlasının ülkenin nominal fiyat seviyesi üzerine olan etkisi paralelinde dış ödemeler dengesi üzerindeki açıklar ve fazlalıklar sonucu ülkedeki para stoku veya arzı otomatik olarak ülkedeki para talebine uyum sağlar. Buna göre açık bir ekonomide, para talebi ile, bir stok değişken olan para arzı arasında uyumsuzluk olduğu sürece, dış ödemeler dengesinde açık veya fazlalıklar olacaktır. Para arzı veya altın fazlalığı kapalı bir ekonomide fiyat seviyesini dolayısıyla da nominal para talebini aynı oranda yükselterek; açık bir ekonomide ise, artan ithalat sonucu, dışarı aktararak fazlalığı ortadan kaldıracaktır o ki dış ödeme açık ve fazlalıklarının geçici sadece para arz ve talebinin fazlalığından kaynaklanan birer moneter kavram olduklarını ileri sürülmektedir. Yaklaşımın parasal olarak tanımlanması; ödemeler bilançosundaki dengesizliğin para politikasına ilişkin bir isabetsizlik ya da becerisizlikten değil, mekanizmayı boşa çıkartıcı politikalar izlenmedikçe bu dengesizliğin parasal dengelenme süreci içerisinde kendiliğinden ortadan kalkacağını bildirmektedir.

Ödemeler bilançosunda yalnızca rezerv hareketlerini inceleyen yaklaşıma göre, geleneksel analizlerde yapılagelen ihracat, ithalat ve dış ticarete konu olmayan mallar ayrımı bir kenara itilmiş olmaktadır. Yaklaşım bunun yerine para talebi ile para arzı arasındaki stok değişken dengesizliğinin neden ve nasıl uluslararası para akımlarına yol açtıklarını açıklayarak, dış ödemelerdeki mal ve sermaye akımlarına yeni bir açıklama getirmektedir. Parayı odak noktasına koyan Parasal yaklaşım kuramı, para arzını anlatan detaylı bir süreç ile istikrarlı bir para talep fonksiyonuna dayanmaktadır. Bunun başlıca nedeni yaklaşımın ödemeler bilançosunun moneter yani parasal işlemleri ile ilgili olması bunda ekonomi içindeki para talebi ve para arzı ile doğrudan ilişki içinde olmasıdır. Sistemde bir tıkanıklığın ortaya çıkmaması için para arzının ve özellikle para talebi fonksiyonlarının istikrarlı bir seyir izlemesi gerekmektedir. 1960 ve 1970 yıllarda Almanya ve Japonya'nın ödemeler dengesi

fazlalarıyla karşılaşmaları ve aynı zamanda yüksek büyüme hızına sahip olmaları Keynes'in görüşleri ile çelişmiştir. Keynesyen görüş teoriiyi açıklarken parasal unsurları dikkate almamıştır. Kreinen ve Officer 1978 yılında yazdıkları makalede Japonya'da ve Almanya'da yüksek büyüme oranlarına rağmen görülen dış ticaret fazlalarının artan para talebi karşısında para arzının arttırılmamasından kaynaklandığını belirtmiştir. (Kreinen, Lawrence, 1978: 32-33)

Ödemeler dengesine parasal yaklaşım Monetarizmin bazı temel özelliklerini alarak bir taraftan IMF bir taraftan da Chicago Üniversitesi içerisinde ödemeler dengesi sorunlarını açıklamak ve bu sorunlara çözümler getirebilecek politika önerileri sunmak üzere geliştirilen bir analizdir. Ödemeler dengesine parasal yaklaşıma göre dış fazla, hükümeti yönetenler tarafından karşılanmayan aşırı para talebi tarafından ortaya çıkarken; dış açık aşırı para arzı sonucu meydana gelmektedir (Salvatore, 1990: 566). Bu teori paraya çok önem veren monetarist teori ile karıştırılmamalıdır. Zira ödemeler dengesi sorunlarının tek nedeni yanlış para politikası uygulamaları değildir. Yine ödemeler dengesi sorununda başvurulabilecek tek araç da para politikası değildir. (Frenkel, Johnson, 1977: 24) Parasal yaklaşıma göre ödemeler dengesi sorunları geçicidir ve uzun dönemde kendi kendini düzeltme mekanizmasına sahiptir. Ülke içinde ortaya çıkan aşırı para arzı ya da talebi başka ülkelerden gelen fonların ülkeye girip çıkması ile kaybolmakta ve böylece dış dengesizlik ortadan kalkmaktadır. Yani ülkelerdeki dış dengesizlikler uluslararası para ve rezerv akımları ile dengelenmektedir. Şöyle ki fiyat altın para akımı sisteminde altın ve uluslararası rezervlerin ülkeler arasındaki akımı oransal fiyatları etkileyerek dış dengeyi sağlarken ödemeler dengesinde parasal yaklaşımda para arzı ve para talebi arasındaki dengenin kurulması dış dengeyi otomatik olarak gerçekleştirmektedir.

Konuyu biraz daha açarsak; cari işlemler açığı ile karşılaşan bir ülkede faiz hadleri yükselecek ve faiz hadlerindeki bu yükselme de ülke dışından ülkeye sermaye girişine yol açacaktır. Yaşadığımız çağ bir söylemsel açıdan ödemeler dengesinde farklılıklar arz etmektedir (Kantar, 2017: 175) Bu durum bir taraftan ödemeler dengesindeki cari işlemler açığını sermaye hesabı fazlası ile kapatırken, diğer taraftan ülkeye döviz girişi ile birlikte sabit kur sistemi altında çoğalan para arzı, faiz oranlarının düşmesine ve böylece para piyasasında da dengenin sağlanmasına neden olacaktır.(Whitman vd, 1975: 498-500) Konuyu toparlarsak parasal yaklaşımın ekonomi politikasına ilişkin önerileri şöylece sıralanabilir:

- -Dış ödemelerdeki dengesizliğin tamamen parasal bir olgu olduğunu savunur.

- -Rezerv giriş ve çıkışları olarak tanımlanan dış ödemeler dengesindeki fazlalık ve açıklar aslında parasal dengesizliğin parasal belirtileridir.
- -Ödemeler bilançosundaki dengesizlikler geçicidir.
- -Ödemeler dengesindeki açıklar ile ilgili ülke döviz rezervlerini veya borçlanma kapasitesini tüketene dek geçici bir süre otomatik olarak finanse edilebilir.
- -Eğer döviz rezervleri yeterli değilse bu durumda dış ödemeler bilançosundaki dengesizlikler ülkelerin izledikleri para politikaları ile çözümlenebilir.

Bu çözümün ekonomiye bir maliyeti olduğu unutulmamalıdır. Zira topluma yüklenen bu maliyet deflasyonun yükleyeceği maliyetten daha hafiftir.

Sonuç

Dış ödemeler bilançosundaki devam eden açıklar ülkenin döviz rezervlerinin ve sağlayabileceği dış kaynakların azalmasına neden olur. Bu yüzden uzun vadede dış açıkları giderici köklü önlemler alınması zorunludur. Ödemeler dengesindeki karşılaşılan en önemli sorunların başında para arzı ile para talebi arasındaki dengesizlik sorunu ve bu gelir tüm gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Parasal yaklaşım, para arzındaki değişmelerin sonuçların etkilerinin ne olacağını göstermek içinde kullanılabilir. Örneğin, başlangıçta para arzı para talebine eşitken, para arzı arttırılırsa para arzında bir aşırılık ortaya çıkacaktır. Halk bu aşırı para arzından kurtulmak için mal ve tahvil satın alınımına yönelecektir. Mal alımları fiyatlarının yükselmesine, bu da dolaylı yollardan ithalatın artmasına, ithalatın artması ise cari işlemler hesabının kötüleşmesine neden olacaktır. Tahvil satın alımları ise, faiz oranlarının düşmesine bir taraftan da tahvil fiyatlarının yükselmesine neden olurken, sermaye hesabının kötüleşmesine neden olacaktır. Görülüyor ki, para arzındaki aşırı artışlar ödemeler bilançosunu bozucu yönde etki yapmaktadır. Ekonomi yöneticilerinin, piyasadaki para arz ve talebini dengeleyen mekanizmaları dikkatle takip etmeleri gerekmektedir. Bu yaklaşıma çeşitli eleştirilerde yapılmıştır. İlk eleştiri, istikrarlı bir para talebi fonksiyonunun ortaya çıkmasının güçlüğüdür. Zira para talebi fonksiyonunun istikrarsız olması halinde paranın dolanım hızındaki değişikliklerin öngörülmesinin zor olması ve para miktarıyla toplam harcamalar arasındaki bağlantının kopması halidir. Yapılan ampirik çalışmalar, ABD’de 1970’lerin başına kadar para talebi fonksiyonunun istikrarlı olduğunu göstermektedir. Ancak 1973’den sonra hızla artan finansal yeniliklere bağlı olarak para talebi

denklemlerinin, tahminlerinde kayda değer istikrarsızlıklar tespit edilmektedir. Bunun nedeni, para benzeri finansal varlıkların maliyetsiz ve sınırsız bir şekilde yayılmasıdır. İkinci önemli eleştiri, para arzı ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre para arzı ancak ABD gibi bir rezerv para ülkesi için para otoritesinin kontrolünde olan bir büyüklüktür. Küçük ekonomiler için bu varsayım, esnek kur rejimlerinde geçerli olabilmektedir. Sabit kur rejimlerinde para arzı endojen (değeri modelin içerisinde belirlenip açıklanan) bir büyüklük haline gelmektedir ve Merkez Bankalarının kontrolünden çıkmaktadır. Bu yaklaşım, ödemeler dengesi bilançosunun bir bütün olduğunu vurgulamaktadır. Cari işlemler ve sermaye hesaplarını, otonom kabul etmekte ve böylece ödemeler dengesindeki çizgi üstü kalemleri bir araya getirerek önemli ilişkileri ihmal etmektedir. Bu durum tehlikeli bir basitleştirme değildir. Bu basitleştirme mantığıyla ödemeler dengesi sorunlarının nereden kaynaklandığının belirlenmesi ve belirlenen bu sorunlara yönelik tedbirlerin alınması zorlaşır. Bir diğer eleştiri noktası dış dengesizliklerin sadece iç kredi hacmindeki değişiklikler yoluyla düzeltilebileceğini iddia etmesidir. Oysa dış ticaret politikası yoluyla da ödemeler dengesi üzerinde ciddi etkiler yaratmak mümkündür. Para piyasasının yanında mal piyasalarının etkisi de bu yaklaşıma eklenmelidir. Ödemeler dengesi parasal yaklaşımını savunanlar, parasal denkleştirme sürecinin önemini anlatırken uzun dönemi dikkate almışlar, kısa dönemi ihmal etmişlerdir. İlave olarak bu yaklaşımın paranın rolü konusunda çok ileri giden bir bakış açısı getirmesi parayı öne koyarak, parasal faktörleri yani nispi fiyatlar gelir gibi reel değişkenleri ihmal etmektedir. Bunun nedeni, Dünya da ve bazı gelişmiş ülkelerde para ve finans piyasalarında yaşanan tecrübelerin konu ile ilgili düşünenleri ulaştırdığı bir sonuçtur. Asıl olan parasal yaklaşımı, diğer yaklaşımlara rakip olarak ele almak değil, onlara destek bir yaklaşım olarak görmek ve böylece daha gerçekçi yorumlara ulaşmak olmalıdır.

Kaynakça

- Berber, Metin, (2016), **Makro İktisat**, Celepler Matb. Yayın ve Dağıtım, Trabzon.
- Bocutoğlu, Ersan, (2014), **Makro İktisat**, Ekin Basım Yayın, Bursa.
- Erçel, Gazi, (1998). “Ödemeler Dengesi”, **Bankacılar Dergisi**, 25(6), s. 3-7.
- Frenkel, Jacop, A. Harry, G. Johnson (1997), “The Monetary Approach To The Balance Of Payments Essential Concepts And Historical Origins”, **The Monetary Approach To The**

- Balance Of Payments**, (Eds.) J. A. Frenkel ve H. G Johnson, UK, George Allen And Unwin Ltd., paper.74
- İçöz, Cenk, (1995). **Küresel Makro İktisat, Teori Politika**. Gazi Üniversitesi Yayınları, Yay. No: 204, İİBF Yay. No: 59, Ankara.
- İşgüden, Tamer, Akyüz, Müfit (1990), **Uluslararası İktisat**, Evrim Kitapevi, İstanbul.
- Johnson, Harry G. (1977), “The Monetary Approach to Balance of Payments: Explanation and Policy Implications,” *Economica*, New Series, Vol.44, No.175.
- Kantar, Gökmen (2017), “Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan’ın 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının, Söylem Dilinin İçerik Analizi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2(4), Van.
- Kreinin, Mordechai E. ve Lawrence, H. Officer (1978), **The Monetary Approach To The Balance Of Payments: A Survey**, USA, Princeton University Press.
- Orhan, Z. Osman, Erdoğan, Seyfettin (2013), **İktisada Giriş**, Umuttepe Yayını, Kocaeli.
- Öksüz Suat (1980), **Türkiye’de Para ve Dış Denge ilişkisi (Bir Parasal Yaklaşım Modeli Denemesi)**, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir.
- Salvatore, Dominik (1990), **International Economics**, Third Edition, USA, Macmillan-Publishing Company.
- Savaş, Vural (1986), **Politik İktisat**, 1. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Ünsal, Erdal M. (2017), **Makro İktisat**, Murathan Yayınları, Ankara.